

Damian TOMCZYK

Marian Haisig
(1908 – 1996)

10 VI 1996 r. zmarł prof. dr hab. Marian Haisig, emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu Wrocławskiego, jeden z najwybitniejszych uczonych polskich z zakresu numizmatyki, sfragistyki, heraldyki i historii gospodarczej, o poważnym dorobku naukowym, cenionym w kraju i za granicą, wychowanek i pracownik Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, współorganizator wrocławskiego środowiska historycznego, wychowawca wielu pokoleń historyków, członek wielu towarzystw naukowych i kulturalnych, autor dokumentacji historycznej wielu herbów miejskich (w tym również Częstochowy).

Marian Haisig urodził się w dniu 31 V 1908 r. we Lwowie, w rodzinie inteligenckiej jako syn Ludwika (urzędnika skarbowego) i Marii z Błońskich (nauczycielki). W rodzinnym mieście pobierał pierwsze nauki do 1918 r., kiedy to — w związku z przeniesieniem ojca do pracy w Czortkowie — wyjechał tam wraz z rodzicami. W Czortkowie ukończył szkołę średnią, składając dnia 27 V 1926 r. egzamin dojrzałości. We wrześniu tegoż roku rozpoczął studia w zakresie historii i geografii na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Na Seminarium Nauk Pomocniczych Historii

prof. Jana Ptaśnika pisał pracę magisterską („Dzieje mennicy lwowskiej”), opartą na nie wykorzystanych archiwaliach lwowskich, krakowskich i warszawskich. Ukończył ją już po śmierci promotora, uzyskując na jej podstawie w 1931 r. dyplom magistra filozofii w zakresie historii. W 1932 r. został asystentem wolontariuszem Uniwersytetu Jana Kazimierza, w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii, kierowanym przez prof. Teofila Emila Modelskiego. Kontynuował tam swoje badania naukowe nad dziejami mennicy lwowskiej oraz zagadnieniem obiegu pieniężnego na polskich ziemiach południowo-wschodnich. Mianowany w 1933 r. asystentem we wspomnianym wyżej Zakładzie, poza pogłębianiem i rozszerzaniem pracy magisterskiej zajął się porządkowaniem i inwentaryzacją istniejącego tam wielkiego zbioru sfragistycznego. W 1935 r. został starszym asystentem w macierzystym Zakładzie; kontynuował zarówno prace inwentaryzacyjne przy zbiorach, jak i ściślejsze badania naukowe, przygotowując na ich podstawie dysertację doktorską „Bolesław Podczaszyński jako sfragistyk i jego zbiory”. Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora filozofii w dniu 25 VI 1936 r. nadal pracował w macierzystej uczelni w charakterze starszego asystenta, prowadząc już wtedy samodzielne ćwiczenia paleograficzno-dyplomatyczne i sfragistyczne. Równocześnie zajęty był przy zbiorach sfragistycznych Zakładu, uzupełniając je i rozszerzając nowymi nabytkami w wyniku systematycznych poszukiwań na terenie zbiorów i ośrodków archiwalno-bibliotecznych w Polsce. Dorywcze, chociaż częste, prace zlecone, jak kwerendy dla Archiwum m. Lwowa Torunia oraz osób prywatnych pozwoliły Mu zebrać odpowiednie fundusze na rozszerzenie zasięgu badań naukowych. Toteż w latach 1935 – 1938, w okresie ferii letnich wyjeżdżał corocznie za granicę (Francja, Belgia, Niemcy, Włochy) i w ten sposób zapoznał się z wieloma tamtejszymi ośrodkami archiwalno-muzealnymi, co skłoniło Go do podjęcia specjalnych badań w zakresie sfragistyki i heraldyki miast polskich oraz obcych. Rezultatem owych badań była wykończona niemal praca „Studia nad sfragistyką i heraldyką miast polskich” (wybuch wojny uniemożliwił przygotowanie jej do druku, dopiero w 1953 r. drobna część tej dysertacji została opublikowana we Wrocławiu pt. „Studia nad legendą pieczęci miejskiej”).

Okres okupacji (najpierw radzieckiej, potem niemieckiej) spędził we Lwowie. Do końca 1939 r. pozostawał na stanowisku starszego asystenta. Po zreorganizowaniu Uniwersytetu Lwowskiego przez radzieckie władze okupacyjne, kiedy to skasowano Katedrę Nauk Pomocniczych Historii, pełnił początkowo obowiązki starszego laboranta przy Katedrze Historii Średniowiecznej Powszechnej, później bibliotekarza, z kolei kierownika Gabinetu Nauk Pomocniczych Historii na tymże uniwersytecie. Zwolniony w związku z redukcją etatów uniwersyteckich zatrudnił się jako robotnik fizyczny. Podczas niemieckiej okupacji był kolejno ogrodnikiem, śmieciarzem, pomocnikiem montera, kamieniarzem, brukarzem wreszcie nadzorcą odcinka robót drogowych. Na skutek uszkodzenia nogi w wypadku został zwolniony z pracy fizycznej i na początku 1942 r. otrzymał posadę kontrolera administracji domów miejskich. W tym okresie brał również udział w tajnym nauczaniu w zakresie szkoły średniej, doprowadzając dwie grupy młodzieży do egzaminu dojrzałości. Po zajęciu Lwowa przez Armię Czerwoną zgłosił się do pracy w Lwowskim Republikańskim Muzeum Historycznym USRR (3 VIII 1944 r.), gdzie objął stanowisko kierownika Działu Numizmatycznego. Po zwolnieniu się na własną prośbę z pracy w tejże placówce przybył w połowie sierpnia 1946 r. do Wrocławia.

W mieście tym objął w dniu 16 VIII tegoż roku stanowisko asystenta na Uniwersytecie Wrocławskim, w Katedrze Historii Średniowiecznej Powszechnej. Od jesieni 1946 r. zajmował się też organizowaniem Muzeum Śląskiego (obecnie Narodowe) we Wrocławiu, jako asystent i adiunkt przy zbiorach sfragistycznych, od 1950 r. zaś jako kustosz i kierownik zorganizowanego przez siebie Działu Historycznego. Praca w tej placówce umożliwiła Mu pogłębienie studiów w zakresie muzeologii historycznej, a równocześnie skłoniła Go do czynnego udziału w społecznej akcji popularyzowania historii Śląska, w szczególności zagadnień sztuki i kultury. Od jesieni 1951 r. Muzeum Śląskie stało się jedynym Jego miejscem pracy, bowiem kierownictwo Instytutu Historycznego domagało się, aby zrezygnował z pracy w tej instytucji. Nie mając widoków na przeprowadzenie habilitacji na Uniwersytecie Wrocławskim, a nie chcąc dalej pozostawać w charakterze pomocniczego pracownika naukowego, opuścił macierzystą uczelnię jako adiunkt.

W latach 1951 – 1953 pracował wyłącznie w Muzeum Śląskim i dopiero od 1 I 1954 r. podjął równocześnie pracę w Instytucie Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk (IHKM PAN). Na wniosek Rady Naukowej IHKM PAN Centralna Komisja do Spraw Kadr Naukowych przy Prezesie Rady Ministrów, uchwałą z dnia 30 VI 1954 r. powołała Go na stanowisko docenta. Następnie (1 V 1954 r.) został służbowo przeniesiony na własną prośbę z IHKM PAN do Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu i objął tam stanowisko kierownika Gabinetu Numizmatyczno-Sfragistycznego, który sam zorganizował.

Z dniem 1 IX 1957 r. powrócił na Uniwersytet Wrocławski, na stanowisko docenta w Katedrze Historii Gospodarczej i Społecznej, w której pracował aż do przejścia na emeryturę w 1978 r. Następnie pracował w niepełnym wymiarze godzin w Archiwum Państwowym we Wrocławiu. Profesorem nadzwyczajnym został w 1963 r., zwyczajnym — w 1971 r. Odnowienie doktoratu Profesora miało miejsce 10 IX 1988 r.

Dorobek naukowy prof. M. Haisiga obejmuje ponad 200 różnych pozycji bibliograficznych (w tym 10 książek) z zakresu historii powszechnej, ogólnopolskiej i śląskiej. Obejmuje on różne dyscypliny nauk pomocniczych historii (numizmatykę, sfragistykę i heraldykę), a także historię gospodarczą. Szerokie zainteresowania naukowe Profesora szły w parze z nowatorskim podejściem do podejmowanych problemów. Ich ogląd przez pryzmat uprawianych specjalności naukowych pozwalał Mu ulepszać stosowane i wprowadzać nowe metody badawcze. Podejmowanie przez Profesora problematyki z pogranicza różnych dyscyplin naukowych — nie tylko numizmatyki, sfragistyki i heraldyki, lecz także archeologii, muzealnictwa czy historiografii bądź historii gospodarczej — zaowocowało nowymi poważnymi osiągnięciami naukowo-badawczymi.

Wśród licznych opracowań Profesora znajdują się też publikacje odnoszące się do Częstochowy. Wymienić tu można przykładowo artykuł „Herb miasta Częstochowy. Jego geneza i symbolika” („Ziemia Częstochowska”, T. 6 – 7: 1967, s. 180 – 190). W tejże publikacji Profesor na podstawie bogatego materiału sfragistycznego (pieczętnego) nie tylko wyjaśnił genezę i symbolikę herbu Częstochowy (używany przez władze samorządowe dzisiejszy herb miasta jest niewłaściwy). Profesor podszedł do tematu herbu Częstochowy w sposób nowatorski, traktował go na szerokim tle porównawczym jako jeden z istotnych elementów rozwoju oraz pozycji społecznej, gospodarczej, praw-

no-ustrojowej i kulturalnej tegoż miasta. Wspomnieć wreszcie należy, iż dla wydawnictwa „Miasta polskie w Tysiącleciu” (t. 1 – 2, Wrocław – Warszawa – Kraków 1965 – 1967 — był członkiem Komitetu Redakcyjnego) opracował dokumentację naukową 334 herbów miejskich (w tym również Częstochowy).

Prof. M. Haisig potrafił w sposób twórczy łączyć działalność naukową z dydaktyczną i szeroko pojętą działalnością wychowawczą. W ciągu 45 lat pracy dydaktycznej wychował ok. 300 magistrów i 4 doktorów. Prowadził wykłady, ćwiczenia i seminaria na trzech kierunkach: historii, historii sztuki i archeologii. Należę także do grona Jego licznych wychowanków (magisterium, doktorat), którzy również związani są z regionem częstochowskim.

Szeroko pojętej działalności wychowawczej Profesora dotyczyła zwłaszcza prowadzona na dużą skalę popularyzacja wiedzy o Śląsku w formie odczytów.

Profesor Haisig był nadto organizatorem i wieloletnim prezesem Sekcji Numizmatycznej Oddziału Wrocławskiego Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego, członkiem Zarządu Głównego tegoż Towarzystwa, członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Historycznego, członkiem wielu innych towarzystw naukowych, członkiem Komitetu Redakcyjnego Wiadomości Numizmatycznych i wielu innych czasopism, członkiem zespołu doradczego (dla spraw numizmatyki) przy Ministerstwie Kultury i Sztuki. Organizował też wystawy popularyzujące wiedzę historyczną.

Był uczonym niezmiernie skromnym, bezpośrednim, potrafiącym rezygnować z własnych interesów na rzecz środowiska w którym pracował. W pamięci licznych wychowanków i znajomych pozostał jako wzorowy wychowawca, prawy i szlachetny człowiek o wszechstronnych zainteresowaniach i sprecyzowanych poglądach, o imponującej wiedzy ogólnej i z zakresu swoich specjalności.

Za całokształt długoletniej i wyróżniającej się pracy zawodowej oraz działalność społeczną Profesor został m.in. uhonorowany Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Złotą Odznaką Związku Nauczycielstwa Polskiego, odznakami: „Budowniczy Wrocławia”, „Zasłużony dla Numizmatyki Polskiej”.

Był żonaty ze Stefanią z domu Cordier; miał trzech synów: Janusza (ur. w 1944 r.), Wacława (ur. w 1947 r.) i Marka (ur. w 1954 r.).

Bibliografia prac prof. dra Mariana Haisiga (wybór selektywny)

I. Publikacje zwarte (samodzielne)

1. Sfragistyka szlachecka doby średniowiecza w świetle archiwaliów lwowskich (Prace Zakładu Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, t. 2), Lwów 1938, ss. 80 + IX tablic.
2. Śląsk w monetach, medalach i pieczęciach, Wrocław 1951, ss. 40 + VI tabl.
3. Bolesław Podczaszyński, sfragistyk i archeolog, Wrocław 1952, ss. 58 + IV tabl. (Biblioteka Archeologiczna, t. 3).
4. Studia nad legendą pieczęci miejskiej, Wrocław 1953, ss. 159 + IV tabl.

5. Rzemiosła kowalsko-ślusarskie na Śląsku do połowy XVIII wieku, Wrocław 1962, ss. 161 + XLIV tablic + 8 tablic w tekście.
6. Dziesięć wieków rzemiosła Śląskiego, Wrocław 1968, ss. 20.
7. 25 lat ruchu numizmatycznego w Polsce Ludowej (1945 – 1969), Warszawa 1972, ss. 92 XVI tabl.
8. Śląski rodowód państwowego godła Polski, ss. 45 + 16 tablic w tekście.
9. Herb miasta Jawora w świetle dokumentacji historycznej, Jawor 1987, ss. 1 – 12.

II. Publikacje współautorskie w pracach zwartych

1. Sfragistyka. Część II ogólna, [w:] Gumowski Marian, Haisig Marian, Mikucki Sylwiusz, Sfragistyka, Warszawa 1960, s. 57 – 168 + redakcja strony ilustracyjnej, XLVIII tablic z pieczęciami.
2. Wczesnośredniowieczne skarby srebrne na Śląsku, [w:] Haisig Marian, Kiersnowski Ryszard, Reyman Janusz, Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Małopolski, Śląska, Warmii i Mazur, Wrocław – Warszawa – Kraków 1966, s. 33 – 66 + 14 tabl.
3. Legnica. Monografia historyczna miasta, Wrocław 1977, s. 15 – 37 (wspólnie z Janiną Gilewską-Dubis), s. 37 – 67.

III. Redakcja naukowa prac zwartych

1. Miasta polskie w Tysiącleciu, t. 1, Wrocław – Warszawa – Kraków 1965, ss. 740; t. 2, Wrocław – Warszawa – Kraków 1967, ss. 700 (członek Komitetu Redakcyjnego).
2. Friedensburg Ferdynand, Monety śląskie średniowiecza. Tablice I – XLVI. Reedycję opr. i wstępem opatrzył Marian Haisig, Warszawa 1968, ss. 20.
3. Wrocławskie Zapiski Numizmatyczne, Wrocław styczeń – czerwiec 1973 (redaktor rocznika).
4. Wrocławskie Zapiski Numizmatyczne, Wrocław 1974 (redaktor rocznika).
5. „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1975, N° 279, Historia XXVII, ss. 362. Redaktorzy: Marian Haisig i Zbigniew Kwaśny.
6. Legnica. Monografia historyczna miasta, Wrocław 1977, ss. 444 + 86 ilustr. (redaktor).

IV. Artykuły i rozprawy

1. Nieznana najdawniejsza pieczęć ławnicza m. Lwowa, „Miesięcznik Heraldyczny” 1935, R. 14, nr 7 – 8, s. 119 – 122, ilustr.
2. Herb Kierdeja w świetle zabytków sfragistyki średniowiecznej, „Miesięcznik Heraldyczny” 1936, R. 15, nr 7 – 8, s. 121 – 122, ilustr.
3. Nieznana średniowieczna pieczęć miasta Sandomierza, „Miesięcznik Heraldyczny” 1938, R. 17, nr 9, s. 134 – 135, ilustr.
4. Ciekawa pieczęć Stanisława z Dawidowa z poł. XV wieku, „Miesięcznik Heraldyczny” 1938, R. 17, s. 40 – 42.
5. Sfragistyka i heraldyka miast polskich w świetle dotychczasowych badań, „Nauka i Sztuka” 1947, R. 6, s. 77 – 95.
6. Herb miasta Wrocławia — jego geneza i symbolika, „Nauka i Sztuka” 1948, R. 8, s. 153 – 168, ilustr.

7. Motywy średniowiecznej architektury w sfragistyce miejskiej, [w:] *Rozprawy i Materiały z Historii Sztuki i Kultury Materialnej* (Biblioteka Archeologiczna, t. 2), Wrocław 1948, s. 20 – 44 + 3 tabl.
8. Herb miasta Świdnicy, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1948, R. 3, s. 265 – 291.
9. Zbiory sfragistyczne Muzeum Państwowego we Wrocławiu, „Archeologia” 1948, R. 2, s. 219 – 220.
10. Dawna moneta w dziejach kultury i sztuki, „Zapiski Numizmatyczne” (Wrocław) 1949, nr 2 – 3.
11. W mennicy królewskiej A.D. 1657, „Zapiski Numizmatyczne” (Wrocław) 1949, nr 4, s. 3 – 6.
12. Znaleźisko rzymskich denarów ze wsi Zubowice pow. Tomaszów Lubelski, „Sprawozdania Państwowego Muzeum Archeologicznego” (Warszawa) 1950, T. 3, ss. 16 + 1 tabl. (nadbitka).
13. Skarb rzymskich denarów z Chmielewa Piaskowego pow. Opatów, „Wiadomości Archeologiczne” (Warszawa) 1951, T. 18, z. 3 – 4, s. 291 – 322.
14. Wytwory ślusarskie odkryte w Opolu na Śląsku, „Materiały Wczesnośredniowieczne” (Warszawa) 1954, T. 12, s. 171 – 178.
15. Kultura materialna na wystawie „Dziesięć wieków Śląska” (Wrocław), „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” (Warszawa) 1955, R. 3, nr 2, s. 491 – 493.
16. Pieczęcie i herb miasta Poznania, [w:] *Dziesięć wieków Poznania*, t. 1, Poznań 1956, s. 322 – 329 + 1 tabl.
17. Gabinet Numizmatyczno-Sfragistyczny we Wrocławskim Ossolineum, „Ze Skarbca Kultury” (Wrocław) 1956, z. 1, s. 186 – 195.
18. Denary wczesnośredniowieczne z Opolu na Śląsku, „Wiadomości Numizmatyczne” (Warszawa) 1958, R. 2, s. 25 – 30.
19. Osiągnięcia i postulaty w zakresie sfragistyki polskiej, „Studia Źródłoznawcze” (Warszawa) 1959, R. 4, s. 153 – 168.
20. Zbiory sfragistyczne Muzeum Śląskiego. Ich aspekty naukowo-badawcze i artystyczne, „Roczniki Sztuki Śląskiej” (Wrocław) 1959, R. 1, s. 131 – 139.
21. Sfragistyka Kalisza, [w:] *Osiemnaście wieków Kalisza*, t. 1, Poznań 1960, s. 207 – 241, ilustr.
22. Nysa w świetle dawnej pieczęci miejskiej, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego” 1960, Historia IV, Seria A, nr 29, s. 7 – 25.
23. Znaczenie Lelewela dla numizmatyki europejskiej, „Kwartalnik Historyczny” 1961, R. 68, z. 4, s. 939 – 946.
24. J. Lelewel’s importance in European numismatics. Polish Numismatica News, „Wiadomości Numizmatyczne” 1961, zeszyt dodatkowy, s. 15 – 17.
25. Haisig Marian, Wojtowicz Stanisław, Nabytki Gabinetu Numizmatyki i Sfragistyki (Biblioteka Ossolineum) w latach 1955 – 1964, „Ze Skarbca Kultury” (Wrocław) 1964, z. 16, s. 296 – 298.
26. Pieniądz kruszcowy na Śląsku do połowy XVIII w. (Stan badań i postulaty badawcze), „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1966, R. 21, nr 1, s. 3 – 23.
27. Haisig Marian, Inglot Stefan, Wolański Marian, Związki gospodarcze Śląska z resztą ziem polskich w okresie Tysiąclecia, „Kwartalnik Opolski” 1966, R. 12, nr 4, s. 124 – 167.

28. Herb miasta Częstochowy. Jego geneza i symbolika, „Ziemia Częstochowska” 1967, T. 6 – 7, s. 180 – 190, ilustr.
29. Mince na Śląsku do połowy 18 stulecia, „Śląsky Numismatik” (Opava) 1966 – 1967, nr 11 – 13, 14 – 16.
30. Legnickie dukaty, „Szkice Legnickie” 1967, T. 4, s. 24 – 38.
31. Skarb groszowy z Grodzka pow. Złotoryja, „Wiadomości Numizmatyczne” 1969 R.
32. Gdańsk w monetach, medalach i pieczęciach, [w:] Gdańsk, jego dzieje i kultura, Warszawa 1969, s. 453 – 468, ilustr.
33. Herb miasta Legnicy. Jego geneza i symbolika, „Szkice Legnickie” 1969, T. 5, s. 5 – 20 + 2 tabl.
34. Z dziejów mennicy legnickiej, „Szkice Legnickie” 1969, T. 5, s. 21 – 42, ilustr.
35. Herb miasta Głogowa – jego geneza i symbolika, „Prace Lubuskiego Towarzystwa Naukowego Komisji Historycznej” (Zielona Góra) 1970, z. 3, s. 83 – 93, ilustr.
36. Herb miasta Wyszogrodu i jego dokumentacja, „Notatki Płockie” 1971, R. 16, nr 4, s. 43 – 45.
37. Dawne pieczęcie i herb miasta Lubina, „Szkice Legnickie” 1971, T. 6, s. 99 – 109, ilustr.
38. Medycyna i numizmatyka, Wrocławskie Zapiski Numizmatyczne, Wrocław styczcień – czerwiec 1973, s. 14 – 16.
39. Herby dynastyczne Piastów i początki godła państwowego Polski, [w:] Piastowie w dziejach Polski, red. Roman Heck, Wrocław 1975, s. 149 – 166.
40. Gumowski Marian (30 IX 1881 – 1 XI 1974), nekrolog, „Kwartalnik Historyczny” 1976, R. 83, nr 1, s. 249 – 251.
41. Modelski Teofil Emil, Polski Słownik Biograficzny, t. 21/3, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1976, s. 519 – 520.
42. Herb miasta Wrocławia, „Kalendarz Wrocławski”, 1981, s. 252 – 257.
43. Emblemat „W” w heraldyce miejskiej Wrocławia, „Archeion” (Warszawa) 1982, T. 73, s. 77 – 80.
44. Herb miasta Oławy, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1985, N° 829, Historia LII, s. 15 – 21.
45. Najstarszy plan Wrocławia z r. 1562, „Kalendarz Wrocławski”, 1985, s. 291 – 295.
46. Archiwalia w służbie rewaloryzacji starego Wrocławia, [w:] Źródła ikonograficzne dawnego Wrocławia, Wrocław 1986, s. 16 – 19.
47. Jeszcze o herbie Wrocławia, „Kalendarz Wrocławski”, 1988, s. 275 – 276.
48. Mennica chojnowska, [w:] Gmina Chojnów. Szkice i materiały, red. Ryszard Gładkiewicz, Chojnów – Wrocław 1993, s. 77 – 87.